

Vrijdag 04 december 1914 – ochtendeditie

Verzet van Belgische geïnterneerden.

Blijkens ambtelijke berichten, bedraagt bij het oproer in het interneringskamp te Zeist onder de Belgische geïnterneerde onderofficieren en manschappen het getal doden 6 en dat der gewonden 15.

Commandant van het kamp is de gepensioneerde generaal-majoor der artillerie Knol.

Er ligt voor de bewaking van het kamp te Zeist een bataljon infanterie.

Woensdagmiddag werd het nodig gevonden, extra maatregelen te nemen. Een sectie van 25 man, onder luitenant Valkhoff, kreeg afwisselend met een andere sectie onder luitenant Innemee de wacht gedurende de nacht. Herhaaldelijk werd 's avonds nog gesommeerd om rustig te blijven. Ook de overste Collard begaf zich persoonlijk nog eens naar de Belgen en sprak ze aan. Doch niets hielp, zodat tenslotte enige schoten in de lucht over het gebouw moesten worden gelost. Hierop is de dag van gisteren gekomen met het openlijke verzet, dat spoedig onderdrukt was.

Het Handelsblad meldt nog, dat de Belgen stenen wierpen naar luitenant Mallinckrodt. Reeds voordat de luitenant overging tot het nemen van de uiterste maatregel, waren enkele Belgen in arrest gesteld, die betrapt waren op diefstal uit de bestormde en geforceerde kantine, waaruit zij ontsnapten met flesjes bier in de hand.

Rotterdam. Voor de Belgen.

Het stoomschip Thelma is gisteravond uit New-York hier aangekomen met 1740 ton voedingsmiddelen voor de Belgen. De lading bestaat uit 94.600 zakken en 100 vaten meel, 1600 zakken maïsmeel, 2000 zakken bonen, 1600 zakken rijst, 1200 zakken zout, 5000 kisten maïs, 5000 kisten aardappelen, 1200 zakken gerst, 2500 zakken ingemaakte erwten, 606 kisten gecondenseerde melk, 600 kisten ingelegde perziken, 1000 kisten soda, 1200 kisten pruimen, 100 zakken suiker en 1250 zakken havermost.

Parijs, 3 december. De officiële kennisgeving van vanmiddag drie uur maakt melding van een vrij hevige beschieting van Nieuwpoort en van de streek ten zuiden van Leper. Het onder water gezette terrein strekt zich ten zuiden van Diksmuide uit.

Een hevige beschieting heeft tussen de Leie en de Somme plaats gehad.

België.

New York, 3 december. Irving Cobb, een bekend Amerikaans journalist, die de slagvelden in België heeft bezocht, beschrijft het verschrikkelijk lijden der Belgen, die uit hun woonplaatsen zijn verjaagd. Hij zegt in België mannen en vrouwen te hebben gezien, die als wilde dieren leefden en zich voedden met dingen, die dieren niet zouden willen eten.

Uit Belgisch Frankrijk.

De Belgische regering te Sainte-Adresse.

Havre, 29 november.

De kaart van Europa heeft reeds vóór de door eenieder zo vurig verlangde vrede een wijziging ondergaan. Het plekje grond, waarop

de Republiek aan de uit haar vaderland verdreven Belgische regering gastvrijheid heeft verleend, geniet de rechten der extraterritorialiteit; ik heb het daarom Belgisch Frankrijk gedoopt. Vergun mij het genoegen u daar rond te mogen leiden.

De stad Havre onderscheidt zich in niets van andere Franse provinciesteden van dezelfde grootte. Men vindt er de bekende boulevards, de brede pleinen met de grote regeringsgebouwen, maar een bijzonder karakter bezit de stad niet; een paar standbeelden herinneren er aan dat hier de wiegen stonden van Casimir Delavigne en Bernardin de Saint-Pierre. Een brede straat, de Boulevard de Strasbourg, die bij het station begint, doorsnijdt de gehele stad en buigt bij het zeestrand om, waar zij een zeedijk vormt. Aan deze dijk ligt, op slechts enkele kilometers van Havre zelf, het dorpje Sainte-Adresse, met een verrukkelijk vergezicht over de brede baai, waarin de Seine uitmondt, en aan de overkant de heuvelachtige kust, waar de mondaine badplaatsen Trouville en Deauville zich koesteren, in het verre verschiet.

Sainte-Adresse is een drukbezochte badplaats, schilderachtig gelegen tegen de glooiende zeeoever. Talloze villa's en buitenhuizen door grote tuinen omringd, liggen op terrassen dromerig over de eindeloze watervlakte te staren en geven het plaatsje een lieflijk uitzicht.

Verderop, waar de kust een hoge kaap vormt, heeft de grote Parijse winkelkoning Dufayel uitgestrekte terreinen met hotels en villa's doen bebouwen en dit gedeelte van Sainte-Adresse, niet ontoepasselijk, le Nice Havrais genoemd. Enige dagen geleden, toen ik hier voor het eerst kwam en een heerlijk novemberzonnetje deze omgeving licht en leven gaf, kon men zich wel, al ontbrak het groen, aan de veelgeprezen azurenkust wanen en gaf de blauwe zee een heel zuidelijke indruk.

Dit werkelijk uitgezochte hoekje vormt nu Belgisch Frankrijk; daar zijn in talloze gebouwen les ministres en exil ondergebracht.

Heel op het einde van de weg langs zee, beschut door de hoge rotsen van de kaap, ligt de villa, waar de ministers zelf met hun gezinnen wonen; een groot hotel meer aan de zeekant herbergt de vreemde gezanten, die de Belgische regering trouw zijn gebleven, en hogerop, halfweg tegen de heuvels van de kust, met een schitterend uitzicht op de zee, het Etablissement Dufayel, waar de ministeriële departementen een onderkomen hebben gevonden. Alleen buitenlandse zaken heeft een aparte woning, terwijl ook de minister van oorlog, die gewoonlijk in de nabijheid van het grote hoofdkwartier verblijft, er een eigen villa heeft, en een groter gebouw tot woning van de koninklijke familie kan strekken.

Dat wij hier werkelijk in België zijn, bewijzen de Belgische soldaten en gendarmen, die overal in zwart-geel-rood geschilderde huisjes de wacht houden, terwijl trouwens van alle gebouwen het Belgische dundoek wappert. Bovendien is er hier een Belgisch postkantoor, waar men zijn brieven met Belgische zegels frankeert en daarmee verzamelende vrienden genoeg doet, die aldus Belgische postzegels met Franse afstempeling kunnen opplakken, tot herinnering aan de vele filatelistische bijzonderheden die de grote oorlog met zich heeft gebracht. Ook de talloze auto's met Belgische vlaggen en nummers, de vele Belgische gezichten, waaronder zeer bekende, maken dat men zich hier werkelijk in een gedeelte van het nu zo zwaar beproefde en geteisterde land meent en voor iemand, die jaren lief en leed der Belgen deelde, is dit een troostende, een hoopvolle gedachte.

Troostend en hoopvol ik ook wat het Belgische leven hier te zien geeft. De bijzondere levensmoed en levenskracht van het Belgische volk treft hier geweldig; ondanks de hevige slagen, die vaderland en

volk op het meest onverwachte ogenlik en met razende snelheid troffen, doet ieder hier opgewekt, vol ijver zijn plicht in het belang van allen en ter voorbereiding van een gelukkiger toekomst. La petite grande nation amie, zoals een Frans blad dezer dagen de Belgen noemde, vertoont zich hier van een haar meest sympathieke zijden.

En dat hier werkelijk nog geregeerd wordt en het verblijf te Sainte-Adresse voor de regeringspersonen geenszins een non-activiteit is, ziet men terstond, wanneer men om het even welk ministerieel bureau betreedt. Hier worden rapporten ontvangen omtrent de tegenwoordige toestand in het nu bezette vaderland, hier worden de toebereidselen getroffen voor maatregelen, waaraan in een betere toekomst terstond de hand zal worden geslagen, en van hieruit worden de afgezanten uitgestuurd, die heinde en verre de belangen der Belgische natie moeten bezorgen en bepleiten. Niemand huivert een ogenblik voor de zware taak; oude veten zijn lang begraven en vergeten, men is als één man; eendracht maakt macht is nu werkelijkheid geworden en aller ogen zijn gericht op één figuur, die deze eendracht aller Belgen belichaamt. De koning, die in deze tragische uren onverpoosd op de bres staat en aldus aan al zijn onderdanen een mannelijk voorbeeld geeft van heldenmoed en plichtsbesef en daarin zo prachtig wordt terzijde gestaan door zijn edele gemalin.

De voorzitter van de regering, de minister van oorlog de Broqueville, vertoeft slechts zelden hier; gewoonlijk is hij in de buurt van het hoofdkwartier te vinden; alleen voor een ministerraad of andere dringende zaken komt hij hierheen. De andere leden der regering zijn allen te Sainte-Adresse, waar zich nu bevinden de heren Berryer (binnenlandse zaken), Davignon (buitenlandse zaken), Carton de Wiart (justitie), Van de Vijvere (financiën), Segers (marine, post, telegrafie), Pouillet (kunst en wetenschap), Hubert (arbeid), Helleputte (landbouw, openbare werken) en Renkin (koloniën). Het

zij hier vermeld, dat ook zij, naast hun arbeid, aan het vaderland het beste gaven van wat zij bezaten; zo zijn er vier zoons van minister de Broqueville onder de wapenen, twee zoons van minister Renkin en de oudste zoons van ministers Pouillet en Berryer; deze laatste jongelieden van even zeventien jaar oud.

De meeste ministers zijn vergezeld van hun kabinetschef, van hun directeurs-generaal en van lagere ambtenaren.

Daarnaast is het college der Staatsministers te Sainte-Adresse vertegenwoordigd door de heren Schollaert, Cooreman, Hymans, Liebaert, Van den Heuvel, Huysmans.

De buitenlandse diplomaten, die in groten getale aanwezig, en die aan dit kleine badplaatsje een internationale bekendheid zullen geven, die het met een Algeciras zal doen wedijveren, zijn zeer talrijk. Naast onze gezant, jhr. Van Weede, logeren in het voor hen bestemde hotel, de gezanten van de Pauselijke Stoel, van Frankrijk, Engeland, Rusland, Japan, Roemenië, Italië, Portugal en Brazilië. Zoals ik reeds opmerkte, worden van hieruit hooggeplaatste Belgen met bijzondere opdrachten uitgezonden. Zo zijn de kamerleden Lorand en Destrée naar Italië, prof. Waxweiler, directeur van het Instituut Solvay te Brussel, naar Zwitserland om het publiek in die landen over de lotgevallen van België in te lichten. De minister van staat De Sadeleer, die deel uitmaakte van de zending naar Amerika, is nog in de Verenigde Staten en de bekende poolreiziger, commandant de Gerlache, is ook met een regeringszending naar de Skandinavische rijken vertrokken.

Ministers van staat Hijmans en Cooreman zijn naar ons land geweest om een onderzoek in te stellen naar de toestand van hun gevluchte landgenoten en brachten een rapport uit, waarover ik u bericht heb. Van de Velde ging met hetzelfde doel naar Engeland en minister van

staat Schollaert houdt zich in het bijzonder bezig met zijn naar Frankrijk uitgeweken landgenoten, een werk waarop ik nader terugkom. Zo ziet men dat geen van die heren een ogenblik stil zit en eenieder blijk geeft van de grootste ijver om in deze moeilijke tijden het algemeen belang te dienen.

Ik wees er reeds op dat de ministeriële departementen veel werk hebben, dat natuurlijk door de voor hen vreemde omgeving veel moeilijker is dan gewoonlijk en door de bijzondere tijdsomstandigheden veel drukker is dan in vreedestijd. Al ben ik, zoals vanzelf spreekt, niet ingewijd in de geheimen der verschillende ministeries, zo kan ik u toch wel een en ander over de werkzaamheden aldaar vertellen.

In het departement van spoorwegen had men zich bezig te houden met de verdeling van het in veiligheid gebrachte materieel; van de locomotieven der Belgische staatsspoorwegen, bevinden er zich nu 4000 van de 4700 in Frankrijk, benevens de overgrote meerderheid der wagens. Het personeel der spoorwegen is tijdelijk in dienst gesteld bij de Franse maatschappijen; omstreeks 3000 spoorwegbeambten zijn aldus ondergebracht en 250 telegrafisten. Voor hen allen heeft minister Segers plaats gevonden en hij houdt ze voortdurend in het oog.

Een der moeilijkst te beheren departementen is wel dat van financiën. De bronnen van inkomsten hebben opgehouden en de uitgaven zijn daarentegen reusachtig gestegen. Toch houdt ook hier de onafgebroken werkzaamheid van minister Van de Vijvere alles in het rechte spoor; de novembercoupon der Belgische staatsschuld is bij het bankiershuis Rothschild te Parijs betaalbaar gesteld, de nog in België gebleven staatsambtenaren moeten, voor zover mogelijk, betaald worden, al gebeurt dit ook voor een groot deel door de in België verblijvende rekenplichtige ambtenaren, in overleg met de

voorlopige Duitse regering, volgens de regels der Haagse Conventie, waardoor pensioenen en vergoedingen aan gezinnen der dienstplichtigen vrij geregeld kunnen uitgekeerd worden.

Ook het nog niet bezette deel van België wordt niet vergeten. De gouverneur der provincie West-Vlaanderen is daarheen op bevel der regering weergekeerd om er het gewone leven te doen hervatten. Zelfs de post werkt daar geregeld en brieven uit Veurne en omstreken komen hier, nog met Belgische zegels gefrankeerd, geregeld aan.

Dat er op het departement van buitenlandse zaken veel werk te doen valt, zal niemand verwonderen; en de minister van koloniën heeft de handen vol met de Kongo-kolonie, welke juist in een tijdperk van bloei verkeert en waar de krijgsverrichtingen een zeer gunstige wending hebben genomen. Zojuist is verschenen een bundel Notes et documents relatifs à la politique des chemins de fer en Afrique tropicale, twee dikke delen van samen een kleine duizend bladzijden, waaruit, naast de schitterende toestand der lijn Matadi-Léopoldville, de toenemende bloei blijkt der nieuwe spoorlijn in Katanga, welke het verkeer zozeer ziet toenemen, dat ondanks de oorlog in 1917 dividend zal worden uitgekeerd. Kongo verkeert in zeer gunstige toestand; het inlandse leger en de Engelse vloot bewaken de kolonie, zodat er rustig doorgewerkt kan worden, hetgeen zeker een der meest treffende feiten is van deze oorlog die het moederland geheel heeft verwoest.

De laatste militaire berichten aan het departement van koloniën ontvangen, luiden als volgt: "Na het belangrijke gevecht dat commandant Henry op 9 oktober bij Kasangué aan het meer Kivu geleverd heeft, hebben de Belgische troepen hun aanvallende beweging in Duits Oost-Afrika voortgezet. In diezelfde streek heeft een afdeling, onder bevel van luitenant Rose, op 29 oktober de Duitse

troepen verslagen en een vijandelijke stelling bestormd. Bij deze ontmoeting waren de Duitse verliezen vijfmaal talrijker dan de Belgische. Ten noorden van de Oebanghi en de Midden-Kongo hebben terzelfder tijd Belgische troepen meegewerkt aan de Franse krijgsverrichtingen in Lobaya en Sangha. De Duitse troepen, die deze streken, welke volgens het verdrag van 1911 bij Duits Kameroen gevoegd waren, bezet hielden, zijn teruggedreven naar het noorden en blijkbaar uiteengeslagen. Het succes van onze wapens in die streken ontnemt ons alle vrees voor de noordelijke grenzen der Belgische kolonie, welke van nu af gedekt is tegen elke aanval van die zijde. De gouverneur-generaal van Frans Midden-Afrika heeft zijn hoge tevredenheid betuigd over de medewerking in Sangha verleend door de Belgische koloniale troepen en de gewapende Belgische stoomboot Le Luxembourg.”

Dit valt er te vertellen over de werkzaamheden der Belgische regering; in een volgende brief deel ik u mee hoe het leven der Belgische uitgewekenen in Frankrijk op dit ogenblik is.

Van Duitse soldaten, die van de IJzerlinie terugkeren, heeft een correspondent van de Tijd gehoord, dat binnen enkele dagen de Duitsers de IJzerlinie met alle krachten, waarover ze kunnen beschikken, zullen trachten te forceren en dat de kroonprins zelf de aanval zal leiden. Lukt die aanval niet, dan zullen de Duitsers hun winterkwartier betrekken.

Volgens de Daily Mail zijn de Duitse duikboten, die over land naar Zeebrugge waren gebracht, in de binnenhaven daar tot werkeloosheid gedoemd, omdat de Engelse vloot door haar bombardement de elektrische centrale, die stroom levert voor de sluisen, heeft vernield.

De Duitsers hebben de Belgische ingenieur van de centrale, die te Sluis vertoeft, uitgenodigd terug te keren en hem een ruime beloning beloofd als hij de schade wil herstellen. Hij heeft echter geweigerd.

Daar de Duitsers een nieuwe beschieting vrezden, maken zij, volgens de Engelse correspondent, aanstalten om hun duikboten uit Zeebrugge te verwijderen.

De stoomboot Administrateur de Badts is, naar men ons uit Vlissingen meldt, gisteren uit Antwerpen teruggekeerd met 98 passagiers. Met 117 was zij eergisteren van Vlissingen vertrokken. In Antwerpen worden geen passen meer afgegeven voor de trein, wel voor de boot naar Vlissingen.

Men meldt ons uit 's Gravenhage:

Grote bevreemding wekt in medische kringen het wegvoeren van 35 Belgische dokters en apothekers, waaronder dr. Generaal Stainforth, Chevalier Walter van Haveren en anderen, die uit België zijn vertrokken onder Duits geleide, naar aanleiding van een verzoek der Duitse overheid. In de mening, dat zij volgens artikelen der Conventie van Genève van 1906 door het bezettend leger werden opgeëist om hun dienst in een andere plaats voort te zetten, werden zij door een Duits officier naar Heidelberg gebracht en daar verklaarde men hen, dat aangezien twee Duitse dokter op grond van slechte behandeling en weigering om Franse gewonden te verplegen, door een Parijse rechtbank tot straffen zijn veroordeeld, zij nu als krijgsgevangenen zouden worden behandeld. Zij moeten thans in de omgeving van Heidelberg, in overigens vrij goede omstandigheden, tot werkeloosheid zijn gedoemd.

Vele inwoners van Belgische grensplaatsen, die verwanten in het veld hebben, gaan, naar men ons uit Oostburg schrijft, op het Nederlands

gebied brieven schrijven en ze daar posten. Ook de Duitse soldaten doen veelal hun post naar Nederland bezorgen, daar dit sneller gaat dan de veldpost. De brieven voor de soldaten worden door een wielrijder rondgebracht. Tot in de kleinste Belgische plaatsen wijzen de torenklokken de Duitse tijd aan. In geen enkele plaats mag jenever aan de soldaten geschonken worden. Duitse vlaggen ziet men aan de grens nergens: hier en daar hangt de aan flarden gewaaide Belgische driekleur nog te wapperen.

Men schrijft ons uit Koewacht:

Het toezicht aan de grens wordt met de dag scherper. Thans zijn hier een 150 à 200 Duitse soldaten van Potsdam aangekomen onder aanvoering van een Hauptman, die nu de wacht aan de grens zullen houden en toezicht houden op de dienstplichtige Belgische jongelingen. De Beieren zijn vertrokken. Iedere dag sluipen nog Belgische jongens van 18 tot 25 jaar langs binnenwegen en paadjes naar de Nederlandse grens.

In ons ochtendblad van 1 december is gemeld dat de Antwerpenaars op broodrantsoen van ten hoogste 300 gram per dag waren gezet.

Uit een mededeling van onze correspondent blijkt ons, dat zulks onjuist is.

Uit de Duitse Rijksdag.

Sociaal-demokraat Haase zegde, ook in naam van zijn partijgenoten, dat de dingen die er later aangaande de houding van België bekend waren geworden, naar hun overtuiging, niet voldoende zijn om van het standpunt af te wijken, dat de rijkskanselier de 4^e augustus tegenover Luxemburg en België heeft aangenomen. Haase wilde dus zeggen, dat zijn partij vasthield aan de stelling, dat Duitsland tegenover Luxemburg en België onrecht heeft gedaan.

Onze Londense correspondent schrijft:

Ik ben er eindelijk in geslaagd de heer Hall Caine te spreken te krijgen over het King Albert's Book. Ge moet weten, dat ik mijn vorig briefje over deze kwestie niet had geschreven dan na vruchteloze pogingen om de hoofdleder der onderneming zelf te vinden en hem duidelijk te maken, dat het onmogelijk was, dat Nederlandse mannen van naam zouden weigeren, mee hulde te betuigen aan België. Thans is het voor de Engelse uitgave van het boek te laat. Het bleek mij evenwel, dat te elfder ure nog een drietal bijdragen zijn ingekomen, o.a. van Louis Couperus en Frederik van Eeden. De heer Hall Caine had zes aanvragen gedaan. Enkelen der aangezochten schijnen in het buitenland te vertoeven; vandaar vertraging. Maarten Maartens is ernstig ziek. Eén bijdragen meende de heer Hall Caine te moeten weigeren. Hij had op het telegram van de heer Simons nog niet geantwoord, maar scheen het vriendelijk aanbod in dank te willen afwijzen, ofschoon voor de Franse en Skandinavische uitgaven nog aanvulling mogelijk is en ik niet heb nagelaten hem te verzekeren, dat hij daar juist aan het goede kantoor was. De vastelandse vertegenwoordiger van de bekende uitgeverfirma Heinemann had hem geholpen aan de adressen die hij had.

De heer Hall Caine drong er herhaaldelijk op aan, dat ik het Nederlands publiek duidelijk zou maken, dat de schuld der gedeeltelijke mislukking niet aan hem lag. Ik durf aan mijn relaas de conclusie wel vastknopen, dat zij zeker niet bij onze Nederlandse mannen van naam mag worden gezocht. De ganse geschiedenis is een nieuw bewijs voor de waarheid, dat de buitenlander, de Engelsman althans, van het moderne Nederland weinig meer afweet dan van Ecuador of Korea. Het was voor de heer Hall Caine een verrassing, toen ik hem vertelde, dat Vlaams en Nederlands één taal zijn, en dat Belgen behoren tot de grote mannen onzer letterkunde.

Wij lezen in een Duits blad, dat de koningin der Belgen ziek is. Dat is vermoedelijk een onjuist bericht, want de Times meldt, dat zij woensdag met haar gevolg in Frankrijk aankwam en door de militaire en burgerlijke overheden van een niet genoemde stad werd ontvangen, waarna zij in een auto met onbekende bestemming vertrok.

Vrijdag 04 december 1914 – avondeditie

Verzet van Belgische geïnterneerden.

Drie van de vier Belgische geïnterneerden, die gisteren bij het verzet in het interneringskamp te Zeist zwaar werden gewond, zijn in de afgelopen nacht overleden. De toestand van de vierde schijnt hopeloos. In het kamp is thans alles rustig.

Berlijn, 4 december. Mededeling van hedenochtend uit het grote hoofdkwartier:

Op het westelijk oorlogsterrein zijn aanvallen van de Fransen op onze troepen in Vlaanderen bij herhaling afgeslagen.

De mededeling van de Franse legatie te 's Gravenhage van heden luidt als volgt:

In België valt een vrij levendig onderhouden beschieting te vermelden tegen Nieuwpoort, tegen Lampernisse ten westen van Diksmuide en ten zuiden van Ieper.

Uit België.

De heer W. A. van der Veen, voorzitter van de Nederlandse afdeling van het uitvoerend comité van het Antwerps centraal bureau voor

vluchtelingen, met wie wij gisteren een gesprek mochten hebben, waarvan in ons vorig avondblad verslag is gegeven, heeft nog aan een vertegenwoordiger van het Nederlandse correspondentiebureau in Den Haag o.m. het volgende vermeld:

De moeilijkheid natuurlijk, die onze arbeid ondervindt, is onze geringe kracht en de weinige middelen, tegenover de kolossale ellende, die dagelijks is vermeerderd, en wij voelen telkens en telkens de schrijnende nood van dit arme geteisterde land.

Toen het overgrote gedeelte van het land door de Duitse troepen was bezet, hield weldra de plundering op en slaagden de militaire autoriteiten er in, een gevoel van rust teweeg te brengen bij de bevolking. Er zit een wonderlijke veerkracht in het Belgische volk, dat uit twee uitersten bestaat, het Waalse en het Vlaamse type. Generaal Freiherr von Bodenhausen wees mij er eens op, hoeveel overeenstemming er heerst in denkwijze, gevoelens, uiting en gelaatsvorm van Vlaming en midden-Duitser.

De toestanden zijn te Antwerpen sedert het bombardement er weliswaar niet op verminderd, maar toch ook weinig op vooruit gegaan.

Het verkeer per automobiel in België is vrijwel onmogelijk, behalve in hoognodige gevallen. Per rijtuig, per boot en te voet gaat het. Met een rijwiel moet men wel voorzien zijn van zeer goede papieren. De levensmiddelen worden schaarser en de burgemeesters der grote gemeenten, die de enorme getallen werk-, dak- en broodlozen hebben te voeden, zien met bezorgdheid de toekomst tegemoet.

Een nog moeilijker probleem is de schaarsheid aan geld, en ik kan niet nalaten hier nog eens mijn diepe verachting uit te spreken voor de mannen, die als ware roofvogels grote hoeveelheden merken

opkochten en die in België invoerden, om te profiteren van de in België gestelde koers van 1,25 frank, waar ze in Nederland voor 1,14 frank de mark konden kopen.

Dit heeft tot gevolg gehad, dat thans hier en daar, naar men mij in Antwerpen mededeelde, de mark was verhandeld geworden voor 1,19 frank.

Gaat dit zo door, dan zal de waarde bijna gelijk worden aan die door de Duitse overheid gesteld.

Wellicht zal men het dan nodig vinden, de Duitse belangen te beschermen, door de waarde van de mark te stellen bv. op 1.30 frank en het gevolg ervan is, dat de kleine man de prijzen zal zien stijgen en gewetenloze mensen nog grotere winst maken door het opkopen van marken elders.

In Antwerpen is nog steeds overvloed voor wie geld heeft; enkele artikelen, zoals haverhout zijn uitverkocht. Vlees, melk, boter, eieren, vis is overal te krijgen. Komt men echter op het platteland, dan is de toestand ernstiger.

Brandstof ontbreekt, medicijnen zijn afwezig, allerlei hulpbenodigdheden brengen door afwezigheid de eenzame plattelander in ongelegenheid. Daarbij komt, dat het verkeer aan controle is onderworpen. Passen zijn nodig, men moet vooraf weten wat men wil. Iets te gaan zoeken en daarvoor links en rechts te zwerven, brengt menigmaal de dorping in moeite. Darmee wil ik niet zeggen, dat op het platteland de bewoners onnodige overlast wordt aangedaan, verre van dat. Menige vluchteling uit West-Vlaanderen vertelde mij, hoe hij zonder passen of middelen door de militairen vriendelijk was voortgeholpen. Toch zijn de toestanden

donkerder dan wij hoopten en wel voornamelijk doordat de fabrieken en industrieën niet weer aan de gang zijn gekomen.

Kolen en grondstoffen werden in beslag genomen of konden niet worden aangevoerd en de velen, die uit Nederland teruggekomen waren, in de hoop weer aan de arbeid te gaan, kwamen ontmoedigd en mismoedig onze hulp inroepen om onderstand ofwel reiskosten naar hun familie terug.

De eerste moeilijkheid in deze terugkeer kwam, toen jonge mannen weggingen om zich naar Engeland te begeven. Nu komt daarbij het verbod om mannen binnen zekere leeftijdsgrenzen te laten vertrekken en de eis, dat de voormalige burgerwacht, meestal rustige, gezeten huisvaders, op gezette tijden van hun aanwezigheid moeten doen blijken.

Om het platteland te helpen, heeft zich nu een comité gevormd, dat, aanvankelijk in de provincie Antwerpen optredend, zich hoopt uit te breiden, nadat de middelen dat veroorloven.

Ook de Boerenbond houdt zich hiermee bezig en waarschijnlijk zal op 11 december een vergadering worden gehouden, om samen te gaan voor hetzelfde doel. Er zal dan wel een beroep worden gedaan op de steun van de tuin- en landbouwers van Nederland en Amerika, Denemarken en Scandinavië voor het verkrijgen van land- en tuinbouwzaden.

Ook zijn in vele plaatsen de landbouwgereedschappen afwezig. Hoofddoel zal wel zijn de productie van tarwe. Van beetwortelcultuur is natuurlijk geen sprake. Slaagt dit plan, dan is er op het platteland gelegenheid tot arbeid en verwilderen akkers en weiden niet.

Van belang is het, dat de voedingsmiddelen voor de veestapel aanwezig blijven ofwel bijgebracht worden, veel hooi en stro is weg

en veel, waarmee men anders voerde, is door het moeilijke transport niet te krijgen. De mestvorming is een voornaam punt en het is te hopen, dat van militaire zijde worde medegewerkt, om in het buitenland aan te kopen kunstmest te vervoeren.

Ook heeft zich een comité gevormd, een voorlopig althans, om bij de herbouw van verwoeste straten, stads- of dorpsgedeelten rekening te houden met het moderne verkeer en de eis der moderne hygiëne. Ook bemerkte ik met blijdschap, dat dit comité bezield is met een ernstig voornemen, om rekening te houden met nieuwere begrippen aangaande bouwkundig schoon.

Bijzondere ellende heerst rondom Antwerpen bij de Rupel en het land van Waas; wel is daar een vrij dicht opeengepakte bevolking uit de minder bevoorrechte klasse, hoofdzakelijk hun bestaan vindende in steen- en andere fabrieken.

Het kapitaal ontbreekt daar immers om de industrie aan de gang te brengen en de bevolking verkeert in wanhopige toestand, terwijl de gemeentekassen leeg zijn en men weinig kan doen tot leniging van de nood. Hier ligt een heerlijk arbeidsveld voor Nederlands initiatief en Nederlands kapitaal.

Voor mijn vertrek naar hier vestigde de president der Internationale Commissie er nadrukkelijk mijn aandacht op en hij verzocht mij contact te vinden met afnemers van Belgische steen, opdat althans enig kapitaal kon toevloeien en er een begin van leven zou komen. Wat de eigenlijke arbeid van ons centraal bureel aangaat, dient wel vermeld dat vrijwel van overal verzoeken tot samenwerking met gelijkgezinde verenigingen binnenkomen. Het trof mij, dat ook de leidende kringen in de vrouwenbeweging in het buitenland onze medewerking zoeken, bv. het Bureau International Feministe de

renseignement des victimes de la guerre, gevestigd de Lausanne, wendde zich tot ons.

Hartelijk roep ik ook de leidsters der vrouwenbeweging in Nederland door uw tussenkomst toe, om te steunen en ook gelden voor ons werk ons toe te zenden aan de adressen der firma's E. C. Engelberts & C° te Arnhem en W. Laane te Roosendaal.

Nog een terrein, waarop ik hulp en steun vraag van de zijde der vrouwen, is onze arbeid onder de vluchtelingen, meisjes en vrouwen, aan de stations, verkeerscentra en toevluchten voor daklozen in België.

Ik heb daartoe de hartelijke verzekering van medewerking verkregen van de hoge Duitse militaire autoriteiten en verlang niets liever dan dit onderdeel van mijn arbeid over te geven aan vrouwen, die roeping, geld en tijd hebben zich hieraan te wijden. Veel lichtschuwe mensen loeren op hun prooi op genoemde plaatsen en trachten jonge meisjes en vrouwen onder schoon schijnende redenen in hun huizen te lokken. Ik hoop tot zondagavond in Nederland te blijven en dan maandag weer naar Antwerpen te gaan. Mijn adres tot zolang is te Arnhem, telefoon 876.

Ik hoop, dat het Nederlandse publiek onze arbeid zal helpen door sympathie en steun. Het is treffend, hoe in België uiting wordt gegeven aan gevoelens van waardering voor Nederland.

Wie weet, zegde de heer van der Veen tenslotte, wat de toekomst brengt. Wie weet, welke uitkomsten staan te wachten, welke beproevingen. Hoe het ook zij, er is voor ons volk een heerlijke taak in deze donkere tijden weggelegd. Laten wij aan die taak arbeiden zolang het licht is.

Nog ontving de heer van der Veen een schrijven van de burgemeester van Leuven, waarvan het laatste gedeelte voor openbaarmaking geschikt is, om een inzicht te geven in de toestand aldaar. Dit gedeelte luidt:

“Het niet in brand gestoken deel van onze stad is bewoonbaar geworden, maar de levensmiddelen zijn er niet overvloedig, nog minder de kleren, dekens en beddengoed, die stelselmatig verscheidene keren beschadigd zijn. Het aantal van onze werklozen is ontzettend, slechts de molens en de brouwerijen houden hun personeel.

De ellende in de gehele streek is afschuwelijk en de middelen om de nood te lenigen (financiële en andere) zijn belachelijk in vergelijking van de uitgebreidheid van de ramp en tengevolge van de moeilijkheden, die zich elke dag voordoen, als: moeilijke en herhaaldelijk onderbroken verkeersmiddelen, onzekerheid omtrent de toestand der banken, die al de kapitalen vasthoudt, enz.

Brand of plundering hebben zo veel woningen verwoest, dat wij alleen die personen kunnen aanraden, hier terug te komen, die middelen van bestaan hebben. Degenen, die reeds voor de oorlog in bescheiden positie leefden, en wiens kleine handel verwoest of wiens betrekking vervallen is, kunnen hier slechts de grootste en volkomen ellende vinden.

Het is onmogelijk om nieuwe werkkrachten op te nemen voor de stadsbedrijven. Er zijn er reeds 3000, die halve weken werken aan sommige min of meer nuttige openbare werken en wij moeten er nog velen ontslaan om te doen plaats maken voor onze ongelukkige burgergevangenen, die men ons weldra vanuit Duitsland zal terugzenden, waar men er sedert drie maanden reeds duizenden houdt.”

De geest der Duitsers.

De Norddeutsche Allgemeine Zeitung haalt een voorbeeld aan van de geest onder de Duitse troep:

“De regimentsadjutant van een regiment infanterie schrijft aan zijn ouders uit Bikschote, op 8 november: “Achter mij ligt de compagnie van Roedenbeck (kapitein Roedenbeck is intussen op 10 november gesneuveld) die aan ons regiment als reserve is toegevoegd. Te midden van het granaatvuur klinkt uit die compagnie plotseling zacht, maar daarna steeds luider aanzwellend en tenslotte machtig daverend het lied: “Grosser Gott, wir loben dich, Herr, wir preisen deine Stärke.”

Als uit eerbied voor dat gezang wordt plotseling het felle vijandelijke vuur afgebroken, en ongeveer een kwartier lang heerst diepe stilte. Nu gaat er een man voor de compagnie staan en houdt met bondige, kernachtige woorden een ernstige soldatenpreek. Met diepe aandacht luisteren allen. Wij zijn hier harde mannen geworden, maar die innige plechtigheid midden in het vuur greep ons allen ten zeerste aan, en mij sprongen de tranen in de ogen.”